

Богдана ВИШИВАНА

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Об рунтовано необхідність міжнародної економічної інтеграції як однієї з передумов реального економічного зростання в Україні. Проаналізовано вплив глобалізаційних процесів на обсяги залучених іноземних інвестицій. Визначено основні проблеми та запропоновано можливі шляхи усунення перешкод у процесі міжнародної економічної інтеграції України у контексті підготовки її до вступу в СОТ.

In this paper, necessity of international economic integration if one of the preconditions of real economic growth in Ukraine are substantiated. Determined the main problems and the ways of the elimination of barriers to the integration of Ukraine to the WTO, collaboration with the European Union have been suggested.

Головною стратегічною метою економічної політики України на сучасному етапі є підтримка стабільних темпів економічного зростання. Як свідчить світовий досвід, найкращим шляхом для досягнення швидкого економічного зростання є розвиток достатньо вільної та відкритої ринкової економіки, що базується на приватній власності і верховенстві права.

В Україні спостерігається економічне зростання вже п'ятий рік поспіль, однак вона все ще залишається однією з недостатньо соціально захищених країн Європи. Відтак, постає питання, чи зможе Україна досягти значного економічного зростання та пов'язаного з ним підвищення рівня добробуту населення упродовж наступних 15–20 років, що є найважливішим пріоритетом для майбутнього країни у контексті окреслення її місця

та ролі у світовій спільноті. Очевидно, що сьогодні необхідним є досягнення чотирьох взаємодоповнюючих цілей: формування демократичної держави з верховенством права, політичної нації, громадянського суспільства та ринкової економіки.

Зосереджуючись на визначенні шляхів подолання та усунення основних перешкод щодо майбутнього економічного зростання України необхідно, на наш погляд: здійснити реформи у взаємовідносинах між державою та громадянами (адміністративну реформу, удосконалити відносини між центральними та місцевими органами влади, провести комплексну судову реформу); удосконалити соціальну політику (реформи охорони здоров'я, освіти, оптимізувати політику у сфері надання соціальних пільг, забезпечити послідовну реалізацію пенсійної реформи в Україні);

провести реформи у податковій сфері та сфері державних фінансів; завершити приватизацію, удосконалити регуляторну політику та розвиток підприємництва, активізувати антимонопольну політику і захист конкуренції; використати потенційні можливості й переваги міжнародної економічної інтеграції України (вступ України до СОТ, укладення угоди про вільну торгівлю з ЄС, сприяння вільній торгівлі в межах СНД).

Перелічені вище та низка інших актуальних проблем, пов'язаних з інтеграцією України до міжнародного економічного простору зумовили мету, завдання та логіку дослідження, що пропонується. Питання інтеграції України у європейські структури є, можливо, найактуальнішою темою, що обговорюється як у засобах масової інформації, так і в наукових колах. Дослідженню проблем та перспектив міжнародної економічної інтеграції України присвячено праці вітчизняних науковців: О. Барановського, В. Лісовенка, Д. Лук'яненка, З. Луцишин, В. Міщенко, Т. Смовженко, В. Федосова, А. Філіпенка, А. Шпірко, С. Юрія та ін. Водночас, зважаючи на комплексність та багатосторонність даного дослідження, одностайних поглядів на окремі складові і проблему загалом ще не існує.

Метою написання даної статті є спроба концептуально аргументувати доцільність вступу України до СОТ, укладення угоди про вільну торгівлю з Європейським Союзом, сприяння вільній торгівлі з країнами СНД, з'ясувати можливі недоліки і переваги цих процесів та визначити пріоритетні шляхи усунення проблем і забезпечення національних конкурентних переваг у контексті інтеграції країни у світовий економічний простір.

Досвід багатьох країн переконує, що подолання автархічної замкнутості та інтеграція у світову економіку є потужним

інструментом сприяння економічному розвитку держав. Уже сьогодні ми є свідками того, що високі темпи економічного зростання України упродовж останніх років, зумовлені постійним нарощуванням експортного потенціалу вітчизняних товаровиробників. У майбутньому цей чинник матиме ключове значення для стабільного економічного розвитку країни, яка не має іншого шляху, окрім продовження стратегії відкритості, спрямованої на подальшу інтеграцію у світове економічне господарство. Така стратегія також передбачає процеси ринкової трансформації та сприяє формуванню сучасної ринкової економічної системи в Україні.

Нині торговельна політика набула такої ваги, що, за нашим переконанням, має стати домінуючим пріоритетом міжнародної економічної політики України. Проте, українська економіка інтегрувалася у світову торгівлю на позиціях явного аутсайдера. В структурі експорту домінує невелика кількість товарів, у першу чергу сировина і напівфабрикати. Попит на такого роду товари має високу циклічність, і тому до них нерідко застосовуються суворі протекціоністські обмеження. Сьогодні Україна стоїть перед викликом великомасштабної промислової реструктуризації та модернізації. В поєднанні зі зростаючою міжнародною конкуренцією цей виклик може призвести до вимог застосування протекціоністських заходів з боку певних бізнесових кіл, і уряд повинен належним чином відповідати на цей тиск. Як і багато інших країн, Україна намагається розробити та втілити різноманітні схеми підтримки окремих секторів економіки, до яких включено певні форми захисту від іноземних конкурентів.

Окрім зовнішньої торгівлі важливим елементом міжнародної економічної інтеграції є іноземні інвестиції. Іноземне інвестування – це багатоетапний процес.

У першу чергу, зарубіжні компанії-експортери бажають зменшити свої трансакційні витрати та отримати кращий доступ до ринку, і для цього інвестують у виробництво країни-реципієнта. Такі прямі іноземні інвестиції означають надходження в Україну не лише капіталу, але й менеджменту, технологій та мережі міжнародних зв'язків. На ранніх стадіях прямі іноземні інвестиції також надходять до сфери послуг, зокрема у роздрібну торгівлю та телекомунікації.

Другим кроком є прихід до України компаній-експортерів з Європейського Союзу, Росії (цей процес реально розпочався за останні два роки). Звичайно, третій крок полягатиме у тому, що українські компанії-експортери купуватимуть підприємства у країнах, до яких вони експортують свою продукцію, для того, щоб зменшити або взагалі позбутися торговельних обмежень. Цей процес вже розпочався, про що свідчать придбання українськими компаніями кондитерських фабрик у Росії та металургійних підприємств у Центральній та Східній Європі з метою доступу до ринку металопродукції ЄС.

Загалом, окреслюючи проблеми та перспективи інтеграції України до міжнародного економічного простору, їх варто розглядати у трьох площинах: в контексті вступу України до СОТ, у площині торговельних відносин з Європейським Союзом, в контексті торгівлі з Росією та іншими країнами СНД.

Стратегічним пріоритетом зовнішньо-економічної політики України є вступ до Світової організації торгівлі. Прагнення здобути повноправне членство у цій організації продиктоване реаліями сучасного розвитку, домінуючою тенденцією якого протягом останніх десятиліть є прогресуюча інтернаціоналізація економічних відносин.

Уже сьогодні між 148 країнами-членами Світової організації торгівлі (СОТ) здійснюється 95% усієї світової торгівлі.

Україна ж належить до категорії тих країн, які є найважливішими учасниками світової торгівлі, проте не мають членства у СОТ.

Порівняно з іншими міжнародними організаціями, такими як ООН, МВФ та Всесвітній банк, СОТ має досить суттєві обмеження щодо своєї діяльності, ресурсів та кадрів. Вона, як відомо, виконує три основні функції. По-перше, СОТ є все-світнім форумом, де країни зустрічаються для проведення переговорів щодо питань багатосторонньої торгівлі. По-друге, вона є депозитарієм міжнародних торговельних угод, у яких викладені правила та стандарти СОТ, які використовуються у всьому світі. По-третє, СОТ відіграє роль арбітражного суду для країн, які мають суперечки у сфері торгівлі, й вона приймає рішення про застосування санкцій. СОТ – це єдиний всесвітній суд у справах торгівлі, і країни, що не є членами цієї організації, фактично перебувають поза сферою дії міжнародного законодавства з цих питань [4, 41].

Україна повинна зробити всі необхідні кроки для того, щоб якнайшвидше вступити до СОТ. Адже, доки та чи інша країна не приєднається до СОТ, вона залишається "вигнанцем" у міжнародній торгівлі. Питання вступу до СОТ стає дедалі складнішим, оскільки все більше країн стають членами організації, і можуть встановлювати жорсткі умови для нових претендентів, зокрема, кожна країна має право вето.

Членство нашої держави у СОТ також має велике значення у контексті залучення в Україну прямих іноземних інвестицій. Для цього доведеться скасувати різноманітні галузеві обмеження щодо іноземних інвестицій, зокрема щодо страхових компаній та комерційних банків. Необхідно також прийняти правила захисту прав інтелектуальної власності відповідно до міжнародних стандартів, скасувати значну кількість норм валютного регулювання.

Вступ країни до СОТ є обов'язковою передумовою для інтеграції у міжнародну торговельну систему, тому Україна повинна активізувати свої зусилля для того, щоб завершити переговори щодо цього питання найближчим часом. На економічному форумі у швейцарському Давосі Президент В. Ющенко підтвердив намір України вступити до СОТ. Основним завданням у цьому напрямку є корекція українського законодавства. На сьогодні потрібно прийняти або змінити близько тридцяти законів, переглянути півтора десятка урядових постанов. При цьому важливо враховувати, що для партнерів по СОТ важливим є не сам факт прийняття законів, а те, яким чином ці закони реалізуються на практиці: у судах, на митниці, в інших установах, зобов'язаних охороняти права суб'єктів ринку.

Якщо Україна отримає підтримку членів СОТ, а питання про її членство у цій організації стане предметом розгляду на порядку денному конференції міністрів СОТ у грудні 2005 р. в Гонконгу, вона має всі шанси приєднатися до цієї організації вже наприкінці цього року [1, 5].

В економічному вимірі вступ до СОТ має такі важливі стратегічні аспекти, як: диверсифікація експорту, збільшення його масштабів внаслідок лібералізації торгового режиму країн-партнерів, підвищення темпів розвитку експортно-орієнтованих галузей та економічного зростання загалом; оптимізація регуляторних механізмів, досягнення якісного рівня економічної політики, формування раціональних економічних відносин, поглиблення ринкових реформ; поліпшення стану інституціонально-економічної системи країни, формування висококонкурентного середовища, активізація інвестиційних процесів, започаткування глибоких структурних змін в економіці на основі інноваційної моделі та шляхом реалізації порівняльних і конкурентних переваг України.

Водночас економічна сфера може відчути в перші роки дієвість окремих негативних впливів від вступу країни до СОТ.

До основних негативних наслідків членства України в СОТ необхідно віднести зменшення конкурентоспроможності продукції національного виробництва, яке посилиться через неможливість використання окремими вітчизняними виробниками нині існуючих пільг, що суперечать угодам СОТ. Найбільших втрат зазнають окремі підприємства, господарська діяльність яких проводиться неефективно та з використанням різноманітних пільгових умов. Однак, скасування цих пільг в цілому позитивно відіб'ється на структурі та загальному стані економіки України.

Ймовірною є також втрата конкурентних позицій окремими національними виробниками на внутрішньому ринку, що може призвести до закриття збиткових підприємств, особливо тих, що мають обмежені фінансові ресурси для структурної перебудови, зокрема це стосується сектора фінансових послуг.

Отже, очевидно, що в цілому, у довготерміновій перспективі вступ до СОТ матиме позитивний вплив на економіку України. Втім, наслідки цього вступу будуть проявлятися у вигляді складного поєднання позитивних надбань та певних втрат і ускладнень адаптаційного характеру для економіки України.

Для прискорення вступу України до СОТ необхідно прийняти законодавство щодо захисту прав інтелектуальної власності, яке б відповідало встановленим вимогам; важливо також переглянути промислову політику і визначити її чіткі принципи та відповідні інструменти, сумісні з вимогами СОТ, це стосується і програми стимулювання експорту продукції та політики надання пільг окремим галузям національної економіки. В інтересах України змінити систему

митних тарифів, зробити її простішою та уніфікованою, що у результаті забезпечить більшу ефективність і прозорість та сприятиме мінімізації витрат на адміністрування.

Наступним важливим кроком у стратегії міжнародної економічної інтеграції України є інтеграція до європейської спільноти. Уже нині Європейський Союз є другим за обсягом торговельним партнером України. За розрахунками вітчизняних аналітиків, у результаті розширення товарний ринок ЄС має всі можливості перетворитися для нашої держави на головний, витіснивши ринок країн СНД на друге місце [3, 10].

На конференції, присвяченій торговим та економічним наслідкам розширення ЄС щодо України, було наголошено на головних перевагах, які остання може отримати від розширення Євросоюзу:

- підвищення рівня добробуту населення та показників економічного зростання;
- прямий доступ українських експортерів до єдиного гармонізованого ринку ЄС, де налічується більше 450 мільйонів споживачів;
- розширення перспектив щодо законної міграції та пересування людей;
- інтеграція у транспортну, енергетичну, телекомунікаційну мережі та європейський дослідницький простір;
- нові інструменти захисту та сприяння інвестиціям.

Україна матиме переваги від запровадження єдиних торгових правил, тарифів та адміністративних процедур, що застосовуються у розширеному Європейському Союзі.

Однак не можна однозначно стверджувати, що нові можливості гарантовано відкриються. Більше того, в короткостроковій перспективі виникнуть не стільки позитивні, скільки негативні

наслідки, які перешкоджатимуть формуванню єдиного європейського економічного та політичного простору. Тому в інтересах України бажано невідкладно та ретельно проаналізувати можливі втрати від розширення ЄС і визначити конкретні механізми щодо їх компенсації.

Серед шляхів мінімізації загроз у торговельно-економічній сфері можна виділити такі:

- збереження масштабності і напрямів традиційних товарних потоків між Україною та ЄС;
- реалізація домовленостей між Україною та ЄС щодо продовження й надання додаткової технічної допомоги за програмою TACIS у питаннях адаптації українського законодавства до законодавства ЄС;
- налагодження обміну інформацією щодо норм та правил технічного, санітарного, ветеринарного, екологічного регулювання, а також щодо правил захисту прав споживачів;
- проведення переговорів стосовно взаємного визнання результатів сертифікаційних і акредитаційних процедур ЄС та України.

Слід зауважити, що нині для всього світу символом європейської ідентичності є Європейський Союз. І саме розширення ЄС є способом зміцнення цієї ідентичності і водночас – процесом, у якому можуть та повинні брати участь усі європейські нації. Адже тоді збільшуватиметься простір стабільності, безпеки, добробуту і демократії на нашому континенті [5, 31].

Починаючи з 1996 року, Україна перманентно заявляє про своє прагнення стати членом ЄС, хоча з точки зору практичних кроків їй не вдалося просунути з реалізацією цієї мети. І хоча в Україні широкою підтримкою суспільства користується "європейський вибір" країни, проте його зміст залишається невизначеним. Нині вступ до ЄС залишається стратегічною метою України, і це

необхідно брати до уваги як ключовий фактор у формуванні торговельної політики.

Інституційна співпраця між Європейським Союзом та Україною перебуває поки що на дуже низькому рівні. ЄС запропонував країнам СНД Угоди про партнерство та співробітництво, які фактично є дублюванням принципів СОТ для країн, що не є членами організації. Умови торгівлі, передбачені цими угодами, не виходять за рамки тих, що ЄС визначає для його партнерів по СОТ.

Вперше угоду про партнерство та співробітництво (УПС) ЄС з Україною було укладено у 1994 році, проте вона набула чинності лише у 1998 р. Термін дії угоди – десять років, і він може бути продовжений. Хоча ця угода охоплює багато сфер, включаючи питання політичного діалогу, торгівлю товарами та послугами, економічні, екологічні, наукові, культурні та правові питання, її практичний зміст досить незначний.

Згодом у березні 2003 р. Європейська Комісія видала Послання для Ради Європи і європейського Парламенту на тему “Ширша Європа – Сусідство. Нові рамки взаємовідносин із нашими східними та південними сусідами”. Цим документом замість очікуваної пропозиції підписати Угоду про асоціацію, ЄС пропонує Україні статус сусідства.

У 2003 р. Європейська комісія затвердила нові засади відносин на найближчі десять років із країнами, які з 1 травня 2004 р. отримали із Європейським Союзом спільний кордон, і членство яких у ЄС поки що не планується. До цих держав належать Україна, Росія, Молдова, Білорусь, країни Південного Середземномор'я. Головною метою буде співпраця з країнами-партнерами заради сприяння процесу політичних та економічних реформ, поглиблення економічної інтеграції, забезпечення сталого розвитку та політичної підтримки і допомоги.

Перспективи членства в ЄС зіграли дуже важливу роль у прискоренні економічних реформ в країнах, які вступають до нього.

Очевидно, що на найближчу перспективу у контексті посилення співпраці України з ЄС необхідно:

1. Завершити переговори про план сусідства та визначити, що саме кожна сторона повинна зробити і, що вона отримає у відповідь. Україна повинна бути готова до суттєвих змін, а ЄС відповідно взяти на себе зобов'язання, зокрема стосовно кращого доступу до ринків та кращого візового режиму.

2. Отримати статус країни з ринковою економікою. Україні треба активізувати свої зусилля для отримання цього статусу від ЄС та від США, що має дуже важливе значення у антидемпінгових розслідуваннях. Відомо, що країни неринкової економіки мають дуже невисокі шанси виграти антидемпінгові справи, і відповідно, до них застосовуються найвищі тарифи обмежувального характеру.

3. Україна повинна намагатися укласти Угоду про вільну торгівлю з Європейським Союзом якомога швидше після вступу до СОТ. У цьому процесі слід вимагати укладення індивідуального Плану дій, який зробить відносини між Україною та ЄС ближчими.

4. Отримати доступ металургійної продукції на європейський ринок.

5. Гармонізувати українське законодавство з певними нормами законодавства ЄС, зокрема, з правилами, які регулюють діяльність компаній. Також необхідно прийняти європейські правила стандартизації та сертифікації. Водночас, Україні не слід обирати шлях повної уніфікації законодавства, особливо у короткотерміновій перспективі, оскільки економіка ЄС є надто регульованою, і це може зашкодити економічній динаміці України.

Як відомо, економічна інтеграція неможлива без відмови від частини національного суверенітету в галузі економіки, без делегування певних повноважень із зовнішньоекономічної політики спеціально створеним національним органам. Саме так йшов процес економічної інтеграції в союзні установи, які мають широкі повноваження, а більшість їхніх рішень – обов'язкові для всіх країн-членів.

На жаль, торгівля між країнами-членами СНД не є цілком вільною. Проблема тут полягає не у самій зоні вільної торгівлі, а у відсутності механізму вирішення конфліктів. У світі існують численні зони вільної торгівлі, які досить добре функціонують, наприклад ЕФТА (Європейська зона вільної торгівлі) або НАФТА (Північноамериканська угода про вільну торгівлю), але ці зони базуються на правилах та стандартах СОТ. Сама СОТ також має механізм вирішення конфліктів, до якого входять арбітражний суд та механізм застосування санкцій, які мають загальне визнання. Мабуть, країнам-членам СНД потрібно якнайшвидше вступати до СОТ і далі розвивати торгівлю між собою на основі принципів СОТ, як це роблять інші країни.

Замість того, щоб намагатися застосувати складніші схеми економічної інтеграції, ніж вони реально можуть опанувати, країнам-членам СНД слід зосередитися на суті їх економічних відносин та зробити так, щоб їхня угода про вільну торгівлю працювала ефективно.

Отже, в процесі розвитку інтеграційних зв'язків України з Росією та іншими країнами СНД важливо:

1. Використати членство в СОТ для впровадження вільної торгівлі у СНД, забезпечити дієвість існуючих угод про вільну торгівлю з іншими країнами СНД. Це

завдання вимагає від України та її партнерів стати членами СОТ і будувати вільну торгівлю на її правилах та стандартах.

2. Україні необхідно чинити опір існуючій у СНД тенденції пропонувати нові, дедалі складніші схеми співпраці замість того, щоб вирішувати основні проблеми, які заважають розвитку торгівлі, слід утримуватися від створення будь-якого митного або валютного союзу.

Наведений комплекс пропозицій надає Україні серйозні можливості для глибшої її інтеграції саме в структури Європейського Союзу. Очевидно, реалізація цих можливостей також могла б послужити основою і для розвитку інтеграційних процесів між окремими пострадянськими державами, що є "сусідами" ЄС. Однак, багато буде залежати від того, яким чином всі ці декларації будуть переведені на мову конкретних угод між Україною та Європейським Союзом і його країнами-членами.

Література

1. Маркіна Т. Вступ до СОТ до кінця 2005 року: важко, але реально // Урядовий кур'єр. – 17 лютого 2005 року, № 30. – С. 5.
2. Міщенко В. Фінансово-економічні складові реалізації інтеграційних процесів // Вісник НБУ. – № 10. – 2003 р. – С. 16–17.
3. Перспективи діяльності України на ринках ЄС // Діловий вісник. – № 7(122). – 2004 р. – С. 10–11.
4. Українська інвестиційна газета. Нормативна база. – 1 лютого 2005 р. – № 4–5. – С. 4–48.
5. Шпірко А., Смахтіна Л. Україна і світ: шляхи поглиблення співробітництва // Вісник НБУ. – № 10. – 2003 р. – С. 26–33.